



Livro para as crianças e jovens do
povo Mëbêngôkre

Mëbêngôkre kajmãtã pi'ôk

Pyka nokà'ã ujarẽj
A demarcação da terra

Projeto Tradição e Futuro da Amazônia
Petrobrás/Funbio
Setembro/2023

Mëbêngôkre kajmãtã pi'ók
(Livro para as novas gerações)

Pyka nokà 'ã ujarēj
(A demarcação da terra)

DIREITOS AUTORAIS

TERRA INDÍGENA KAPÔTÔ JARINA
Bedjai Txucarramãe, Bekwỳjmejti Mětyktire,
Beptukêt Mětyktire, Kokonã Mětyktire, Kàngràtxi
Mětyktire, Ngrejkuêkti Mětyktire, Pãjnpà Mětyktire,
Iretxorãn Mětyktire, Kôkôkroriti Mětyktire, Kremôrô
Mětyktire, Mayalu Kôkômeti Waurá Txucarramãe,
Mântêjô Mětyktire, Megaron Txucarramãe, Ngrôakô
Mětyktire, Nhàkpôkti Měkrãgnotire, Nô'ôktire
Mětyktire, Pàtkôre Mětyktire, Tàkàktum Mětyktire,
Tabata Mětyktire, Tabata Mětyktire Tàpdjwỳ, Tàkàkpê
Tapayuna Mětyktire, Txôkre Mětyktire, Waiwai
Mětyktire, Yapi Mětyktire.

TERRA INDÍGENA KAYAPÓ
Beppydji Kayapó, Tedjôre Kayapó, Djwỳxêt Kayapó,
Ôkêt Kayapó.

TERRA INDÍGENA MĚKRĂGNOTIRE
Bàkakô Měkrãgnotire, Bepnhi Měkrãgnotire,
Tàkàktum Měkrãgnotire, Bepnoj Měkrãgnotire,
Bekakô Měkrãgnotire.

TERRA INDÍGENA BAÚ
Kremajti Kayapó.

ORGANIZAÇÃO DO LIVRO
Kremôrô Mětyktire, Maria Cristina Troncarelli, Maria
Eliza Leite e Nhàkpôkti Měkrãgnotire.

ASSESSORIA PEDAGÓGICA
Gabriella Furtado, Maria Cristina Troncarelli, Maria
Eliza Leite, Mayalu Kôkômeti Waurá Txucarramãe e
Megaron Txucarramãe.

PROJETO GRÁFICO
Clara Meliande, Julia Sá Earp e Marina Sirito
(Estúdio Afluente)

Imagem da capa: Bepnhi Mekragnotire

Apoio
Instituto Raoni, Instituto Kabu e Associação Floresta
Protegida



SUMÁRIO

Owamĩrit..... 06

1 PYKA NOKÀ 'Ă UJARĚJ

Terra Indígena Kapôt Jarina..... 09

Terra Indígena Měkrãgnotire..... 18

Terra Indígena Kayapó..... 22

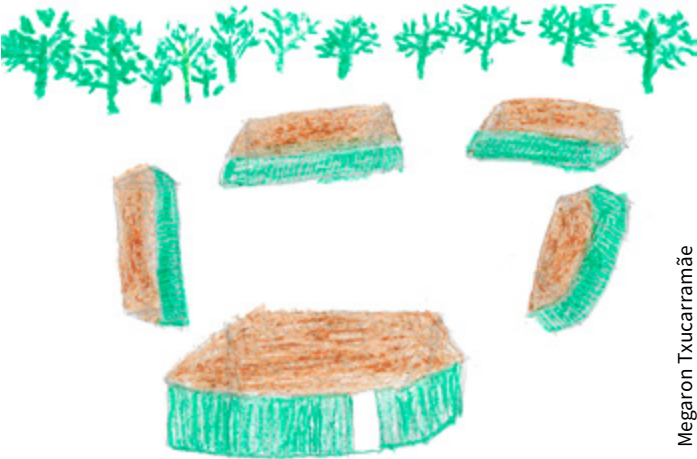
Terra Indígena Baú..... 25

2 PYKA NOKÀ 'Ă NOTỲJ

Terra Indígena Kapôt Jarina..... 31

Terra Indígena Měkrãgnotire..... 35

Terra Indígena Kayapó..... 38



Megaron Txucarramãe

Owamĩrĩt

Mẽ bê pi'ôk jakre djwỳj mẽ, mẽ bê pi'ôk no'ôk djwỳj mẽ, mẽ bẽnjadjwỳrỳ mẽ, mẽ mẽ pyka bê Kapôt Jarina kam, mẽ mẽ pyka bê Měkragnostire kam mẽ jã, mẽ Baú kam mẽ jã, mẽ Pará Kayapó kam mẽ jã, mẽ mẽ mẽ pyka bê Piaracu kam 'ã akuprôn kam mẽbêngôkre kabẽn jã 'ã pi'ôk jã nhĩpêj mẽ.

Nhỹm kam apỹj kubê kute mẽ o krĩ kam mẽ kôt kangõn kadjy pi'ôk kaprĩ jano: Funbio mẽ, Instituto Raoni mẽ, Kabu mẽ, Associação Floresta Protegida mẽ, mẽ kadjy pi'ôk kaprĩ ngã, nhỹm kam mẽ mytyrwỳ mẽ *maio* kam mẽbêngôkre kabẽn 'ã pi'ôk jã nhĩpêj mẽ. Projeto Xingu/Unifesp kam mẽ mẽ ba kôt o kangô.

Kam mẽ mẽ pi'ôk jã kam ba mẽ bà kam mỳjja jã kuni nêje ikabẽn mẽ, nhỹm arek bà mej mẽ ãm kadjy ba mẽ imã kĩj mẽ. Mỳkam? Gêdja kubẽ mẽ ibê bà kam mỳjja jã kuni o wajkẽ jã mẽ ba mẽ imã kĩj kêt kumrēj, gê arek bà mry mã mej rã'ã, gê arek ngô mej rã'ã, gê arek tep mã ngô mej mẽ nõ. Kam mẽ ba mẽ ikwỳ imã mỳjja obikēj kĩj kêt, gê arek bà mẽ imã mej gêdja ba mẽ on kam irere mej omõn kam amĩm kam inhõ kwỳkrëndjã by, kadjy mẽ ba mẽ imã bà o bikēj kêt kadjy kuman imã kĩj mẽ. Gêdja kubẽ mẽ mẽ bà kuni o wajkẽ ije jãm gêdja ba mẽ inhõ bà kam pidjỳ jã jabeje mẽ kubyt o amĩm ikra kanê. Be, kam

nẽ ba mẽ imã bà mej mẽ am kadjy imã kĩj, mẽ kam kadjy akuprôn arỳm pi'ôk jã nhĩpêj mẽ. Nhỹm mẽ ny djwỳ kute amĩm mã amũ pyka nokà 'ã notỳj kadjỳ, bà mẽ pyka mẽ arek mej mẽ nõrõ kadjy, ba mẽ kuman imã kĩj.

Pi'ôk jã mẽ kubê mrãmĩrĩ kumrēj kam mẽ arek mry mã bà rã'ã kadjy ba mẽ imã kĩj, nhỹm be arỳm mẽ kubẽ kwỳ mẽ kam mỳjja punu kwỳ owamĩrĩn mẽ. Nãm mẽ àkurudjã kam mẽ kanê mẽ kadjwati kangô kam djwỳ mẽ kanê arỳm amĩrĩn o mỗ, kam mẽ akati jã kam gop amĩm nêje kabẽn mẽ gê gop kubẽ mẽ 'ã pijaap kadjy kam mẽ ba mẽ imã bà kam mỳjja obikēj kĩj kêt kumrēj.

Be, kam gêdja gumẽ baje arỳm pi'ôk nhĩpêj jã gê mã mẽ abatàj ny djwỳ amũ amĩm omũ mẽ arỳm adjwỳ djwỳ gop kumãn amĩm pyka mẽ bà mẽ, ngô mẽ, 'ã notỳj rã'ã kadjy kuma, gê arek bà mej rã'ã kadjy mễny mẽ ba nhijukri kute o mỗrõ kadjy. Be, mẽ ba bêngôkre baje arỳm amĩm pyka'ã ba notỳj kadjy kubẽ kute mẽ ba kôt kangõj mẽ kute mẽ ba mã kadjy pi'ôk kaprĩ owamĩrĩn kam arỳm gumẽ baje pi'ôk nhĩpêj mẽ jã.

Apresentação

Professores, alunos e lideranças das Terras Indígenas Capôto/Jarina, Měkragnostire, Baú e Kayapó produziram juntos este livro na língua mẽbêngôkre. A oficina para a elaboração do livro teve o apoio do Fundo Brasileiro para a Biodiversidade (Funbio), dos Institutos Raoni e Kabu, da Associação Floresta Protegida e também do Projeto Xingu/Unifesp. Os participantes se reuniram na aldeia Piaracu em maio de 2023 para elaborar o livro na língua mẽbêngôkre.

Este livro aborda a demarcação das Terras Indígenas do povo Měbêngôkre, as riquezas que existem em nossas terras e os impactos ambientais e sociais que estão acontecendo em relação à exploração ilegal de recursos naturais, para que os jovens continuem praticando nossa cultura, sempre protegendo e fiscalizando as nossas terras.

É importante que as gerações mais novas valorizem a conquista das Terras Indígenas do povo Měbêngôkre, com todas as suas riquezas: águas, florestas, cerrados, animais, peixes, pássaros, remédios para curar nossos filhos, as nossas cerimônias, os nossos alimentos e nossos recursos para fazer nossas casas, os objetos que usamos no dia a dia e objetos cerimoniais. Para isso,

é preciso diminuir os impactos ambientais e sociais: vigiar as terras utilizando tecnologia e a força política do povo Měbêngôkre, cuidar da roça e dos alimentos tradicionais; ter cuidado com os alimentos e bebidas alcoólicas perigosas da cidade; acabar com garimpos e mineração, lutar contra os agrotóxicos, contra as queimadas, cuidar dos resíduos sólidos.

Este livro foi produzido com o objetivo de incentivar as crianças e jovens a cuidarem das nossas Terras Indígenas no futuro.

Neste livro escolhemos usar as grafias utilizadas pelos Měbêngôkre para suas terras indígenas:

Grafia Měbêngôkre	Grafia da Funai e dos documentos demarcatórios
Kapôt Jarina	Capoto/Jarina
Měkragnostire	Menkragnosti
Baú	Baú
Kayapó	Kayapó



1. PYKA NOKÀ 'Ă UJARĚJ

Kremôrô Mětyktire

Terra Indígena Kapôt Jarina

Megaron Txucarramãe

Nà, amrebê nê Kapôt Jarina nokà djiri kêtêri nê Měbêngôkre bê Mětyktire ari kam ari ba. Mě kute kubě pari nhjukri nê mẽ arým pyka nokà yry kadjy abên mari mã okraj. Nhỹm amej bê 1984 kam nê arým nokà amĩdji.

'Ă anhỹrỹ nê amrê kam ingrãny mỗrỗ ja kadjy, nhỹm mẽ kam umari mejtin nê kute kam arek abên o ỹrỹ kadjy, nê kute reremej o mỗrỗ nê reremej kadjy mry, kaprãn, tep jabeje kadjy. Mẽ ikukràdjà jã rã 'ă kadjy nê ba mẽ imã bà, pyka, ngô, mry obikěj imã kĩj kêt. Mẽ ibêngôkre ije pyka nokà pumuj rã'ă'ă inotỳj rã'ă kam nê ba mẽ imã pĩjabeje djwỳj, kẽnkarỳrỳ jabeje djwỳj, tep owàbiridjwỳj àrà mẽ imã kĩj kêt kumrěj. Gêdja kubě pyka kre kam mỳjja jã owapêj mỳj gêdja amrê kam ingrãny nê. Mẽ jã mã gêdja pyka kre kam mỳjja obikěj kêt nê no.

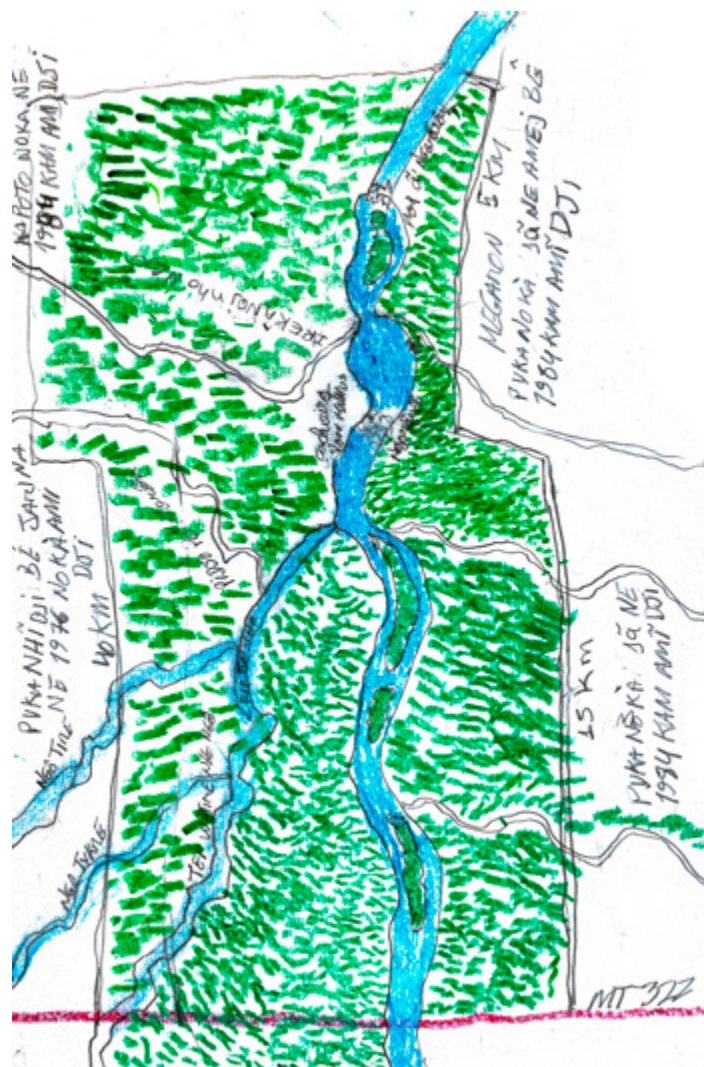
Nhỹm bep Kapôt bê 15 km mẽ 5 km jã nê 1984 kam bakrãtum mẽ abamrê ari 'ă krãmtin kudji. Kapôt kubê 25 km mẽ 5 km jã nê abãmre Ropni mẽ angête Kremôrô ari *ministro* Mario Andreazza mã arẽ nhỹm kute amĩdjiri. Pyka jã 15 km jã mẽ Bytire nokà myt apôjdà ăm nêjã djwỳ 5 km myt apôjdà ăm jã. Bep Kapôt nê myt ngjêjdà ăm jã, be tãm nêjã.

1. Kam anhô:

a. Mỳj amej kam nê pyka jã nokà amĩdji?

b. Mỳj nê Kapôt Jarina kam krĩ kute?

c. Krĩ karỗ nhĩpêj.



Megaron Txucarramãe

2. Mẽ idji mã akaton 'ăkyj :

TEP OWABIRIDJWÿJ

NGÔ

PYKA JAKÀ

PÏ

KRÏRAJ

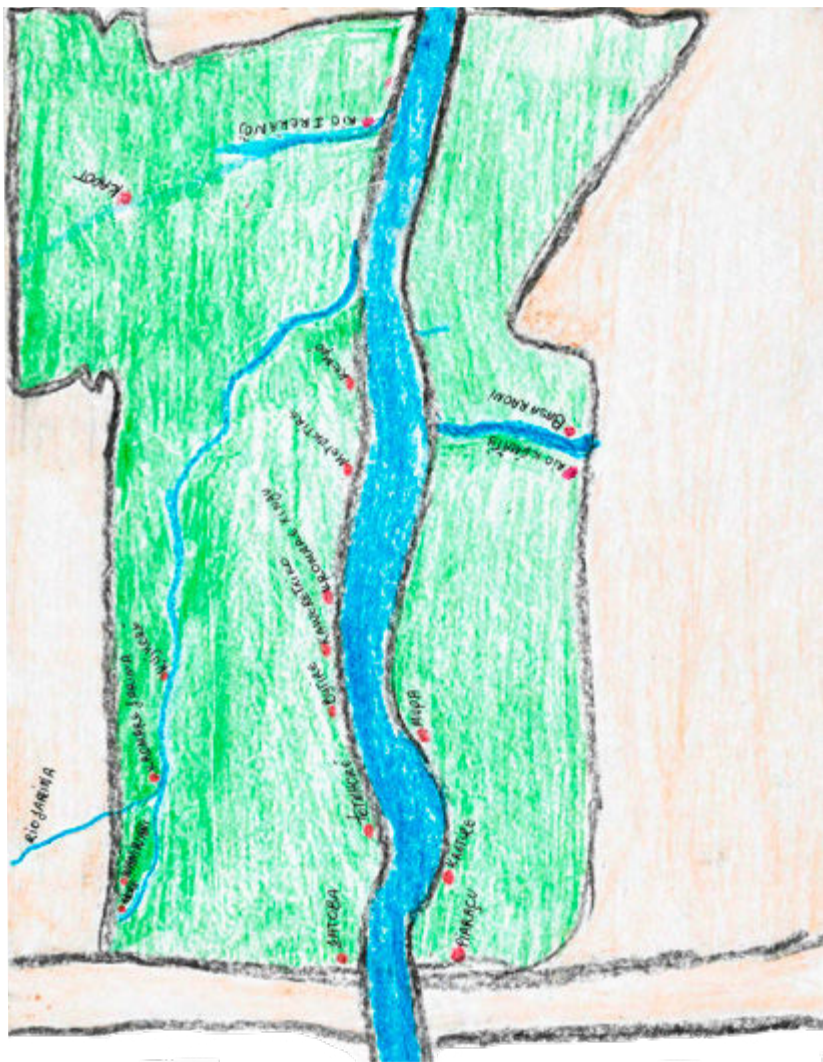
KUBË

KAMRĂJTÿJ

BYTIRE

T	B	K	B	S	O	A	I	N	G	Ô	J	R	D	K	W	O
K	O	T	E	W	A	E	N	F	Y	Z	A	S	W	R	J	I
T	E	P	O	W	A	B	I	R	I	D	J	W	ÿ	J	O	P
G	J	K	P	Y	K	A	J	A	K	À	K	A	W	E	T	I
K	W	T	Ï	R	W	S	L	M	N	W	Y	J	K	U	B	Ë
O	K	R	Ï	R	A	J	O	R	U	M	K	J	S	À	L	U
K	U	L	O	K	D	R	ÿ	ÿ	G	S	X	X	S	M	B	Û
K	W	B	U	Y	Ö	R	Ă	À	O	À	J	Ö	E	P	T	W
M	B	K	Ò	P	K	Ë	Ï	J	N	R	P	U	ÿ	W	I	G
R	K	A	M	R	Ă	J	T	ÿ	J	O	Ï	J	W	A	X	M
K	J	H	W	K	J	R	E	ÿ	Ö	K	K	Û	H	X	T	E
T	K	B	U	T	I	R	E	R	W	U	H	Y	W	O	W	B
T	K	H	I	A	X	W	E	R	T	N	M	K	J	H	D	F
Z	T	O	J	N	H	Ï	T	U	X	N	H	D	E	A	Y	R





Nô öktire Mëtyktire

3. Më idji mã akaton ã kyj :

MËTÛM

PYKA

BAKRÄTÛM

ÀKRÊ

FUNAI

KREMÔRÔ

KRÔMARE

B	M	Ë	T	U	M	W	P	Y	K	A	F	K	À
K	A	G	R	P	P	Y	X	I	N	J	U	T	K
M	W	K	B	A	K	R	Ã	T	Û	M	N	O	R
K	R	E	M	Ô	R	Ô	S	J	R	T	A	K	Ê
N	K	R	Ô	M	A	R	E	F	H	D	I	M	B

4. Kam anhô:

a. Pyka nokà karõ kam anhõ krĩ nhĩdji jabeje nẽ ipêj

.....

.....

.....

.....

.....

b. Djori pyka bê Jarina kam mry, idji nhĩpêj pari bê ipêj.

.....

.....

.....

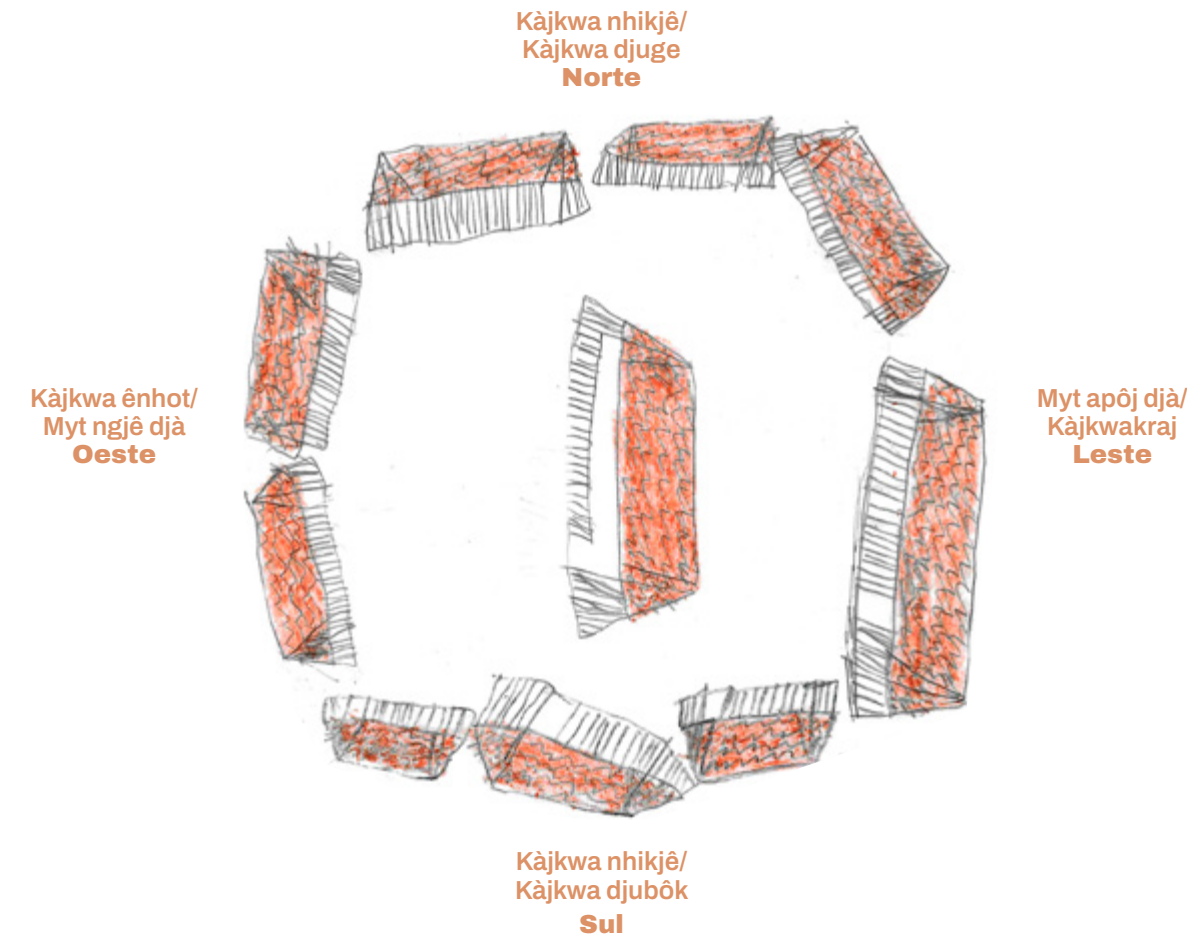
.....

.....



Pàtkõre Mětyktire

5. Kĩri karõ



Megarõn Txucarramãe

Terra Indigena Mêkrãgnotire nhõ pyka djiri 'ã ujarēj nējã

Bepnhi Mêkrãgnotire

Amrêbê nê mẽ bê Mêkrãgnotire nhõ pyka nokà yry kêt, nhỹm 1977 kam bẽnjãdjwỳrỳ bê Ropni krĩ bê Kubẽkàkre kam bôj nê ari bẽnjãdjwỳrỳ Bepgogoti mẽ abẽn jabeje muwa.

Nhỹm bakwatyjre Rikaro kute angête Ropni o kràpdjwỳ ari abeje muwa. Nhỹm Rikaro tebê abeje mỳrỳ pat kũm kràngête jakam nê ba ije amã pyka jarēj ga gop aje mẽmã nokà djiri, nhỹm mẽ kute arỳm kra kumej kam kadjy kute mry bin nhỹm mẽ kra kute mẽmã krẽn kadjy, nhỹm mẽbê kẽn jabeje djwỳj pyka mã àrà kêt kadjy, nê pĩ kadjàrà kêt kadjy nê tep owàbiridjwỳj djwỳ kute tep owàbiri kêt kadjy nê ba amã arê ga aje memã mari mã, nhỹm kam kadjy ikjê mã mỗrỗ nê kute kubekàjaka mã pi'òk kaprĩ jarēj mã mỗ nhỹm mẽ kute kadjy ònhỗrỗ nhỹm kute o iri kadjy. Nhỹm kam kubẽkàjaka kubê Sting mẽ Ropni mẽ Mêkarỗti ari kadjy ikjê mã mỗ pi'òk kaprĩ'ã kubekàjaka wỳrỳ omỗ, nê akubyt Brasil kam

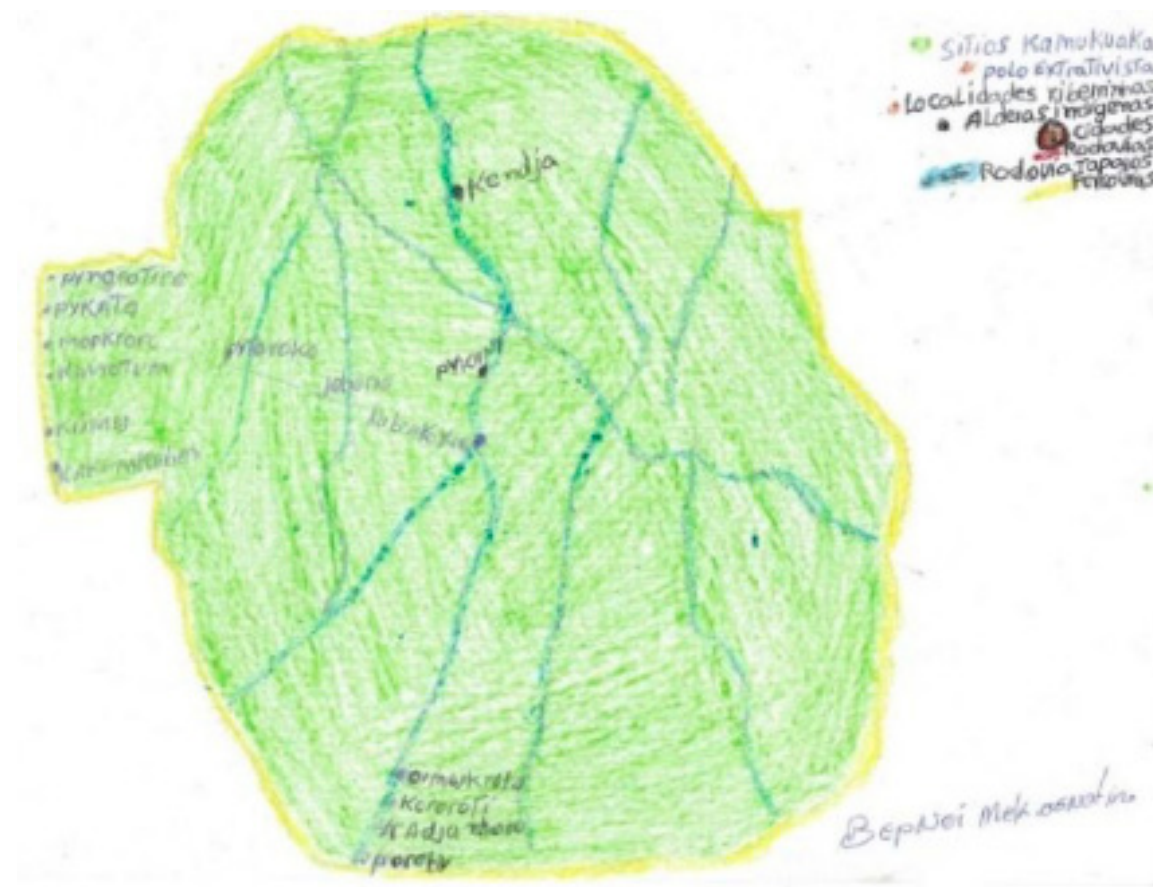
bôj, nhỹm kam tumràp kubẽkàjaka ari kôt pi'òk kaprĩ jano. Nhỹm kam Funai djwỳ kadjy benjãdwỳrỳ Bepkum yỳrỳ Kubẽkàkre mã màtkà jano.

Nhỹm kam arỳm pyka pumũj otẽn kuni pumũj pa, nhỹm kam mẽ arỳm amejbê 1992 kam yỳrỳ mỗn kute iri kadjy, arỳm Mêkrãgnotire nhõ pyka yry mokraj nê. Nhỹm kam mẽ kubẽ mẽ mẽbêngòkre mẽ arỳm yỳrỳ mỗn kute abẽn kôt o kangỗj nê kute Mêkrãgnotire nhõ pyka nokà djiri kadjy omỗn, omỗn kam kudji. Nê kam kadjy ari bẽnjãdjwỳrỳ kute omũj mã yry Bepgogoti mẽ Krômare mẽ aro bôj, mẽ kumej nê mẽ kute ngô bê Kororoti kam pyka nokà djiri o mỗrỗ kam nê mẽ kadjy aro bôj nê. Nhỹm ari kam arỳm omũ, pyka nokà djiri o mỗrỗ pumũ nê kam ngô no'òk djan kam arỳm ajte akubyt akěj nê.

Nãm'ã Mêkrãgnotire nokà yry 'ã ujarēj anê.



Terra Indígena Mẽkrãnotire

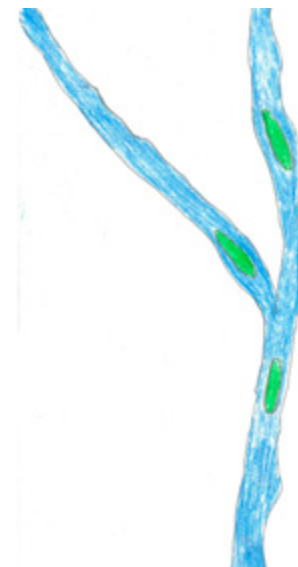


1. Abẽn wỳrỳ 'ã kyj nẽ ngrãngrã:

BEPGOGOTI



STING



ROPNI



NGÔ



2. Mỳjja nhĩdji mã akaton ngrãngrã.

KUBĚKÀJAKA	BEPGOGOTI	STING
KOROROTI	KRÔMARE	ROPNI
BEPKUM	MĚKRĂGNOTIRE	RIKARO

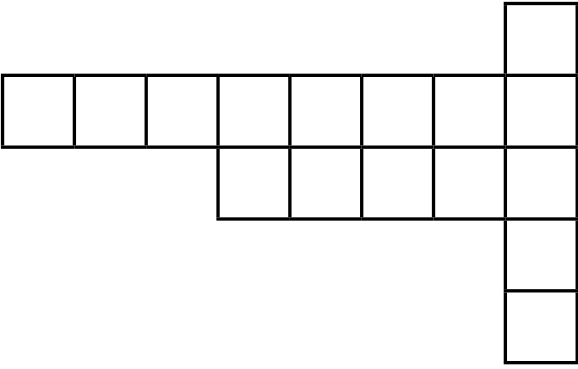
A	B	E	P	G	O	G	O	T	I	R	E	K	À
R	E	Y	M	P	R	Y	T	X	O	I	Ũ	R	K
O	P	N	G	Y	J	Ĩ	U	P	R	K	H	Ô	R
P	K	U	B	Ě	K	À	J	A	K	A	N	M	A
N	U	Ỡ	R	Ỡ	N	T	X	Ê	P	R	Y	A	J
I	M	Ě	J	S	T	I	N	G	U	Ô	M	R	T
T	M	Ě	K	R	Ă	G	N	O	T	I	R	E	Y
K	O	R	O	R	O	T	I	D	J	W	Ỡ	R	T

3. Arẽn kam ipêj:

- a. Mỳj mẽ 'ỗ nẻ ari ikjê mã mỗ, mỳj nẻ ari idji kute?
.....
- b. Mỳj mẽ 'ỗ nẻ nẻ Ropni mã kabẽn?
.....
- c. Nhỹm mẽ nẻ Ropni ari abẽn abeje muwa?
.....

4. Jakam idji anhô:

ROPNI	BEPGOGOTI	STING
-------	-----------	-------



A crossword puzzle grid with 10 squares. The grid is composed of a horizontal row of 10 squares and a vertical column of 10 squares, intersecting at the 5th square from the left and the 5th square from the top.



TERRA INDÍGENA KAYAPÓ

Ôkêť mễ Bep̃pyd̃ji mễ Djwỳxêť mễ
Tedjôre Kayapó mễ.



Autores: Ôkêt mē Bepydji mē
Djw̃xēt mē Tedjôre Kayapó mē

Ôkêť mě Bepýdjí mě Djwýxêť
mě Tedjôre Kayapó mẽ.



PYKA NOKÀ NÊJÊ KABËN

Kôkrajmôrô kute amĩm Terra Indigena 'ã notỳj nējã. Brajre mẽ, Kadjàtnhõrõ mẽ, Nhàk-ê mẽ Mundico mẽ, Kàxokà mẽ nẽ ari bõm kubẽ mễj kute wa, mytyrwỳ bẽ *março* kam akati 5 amej 1984 kam. Nẽ ajte akati 5, mytyrwỳ bẽ *julho*, amej 1984 kam, amej jã tãm kam nẽ mẽ mỗn bõm *fazendeiro* mẽ kubẽ Lalderina, *fazenda* bẽ Ikatãn kam. Nhỹm kam ajte Bytire kôt mỗn bõm kubẽ jã mẽ kubẽ nẽ *governador* Jader Barbalho tãm nẽ bit pyka owaki Kubẽkrākêj mẽ Krấjãpari mẽ Ngônàkàkêk mẽ Kôkrajmôrô, be kam amrẽbẽ mẽ àkrê mẽ abatàj kute abenà ukanga kêt kam kute amĩm pyka pytàrà nējã. Năm mẽ Tepdjàtinhõngô, ấj nẽ ngô màt bẽ Õnhõngôkro ấj 'ã apkà nẽ Bytire kôt Ngônàkàkêk ấj 'ã apkà Kôkrajmôrô kute amĩm pyka 'ã apkàrà nējã.

Kôkrajmôrô kute amĩm Terra Indigena Kayapó 'ã
notỳj nējã.

PYKA NOKÀ YRY

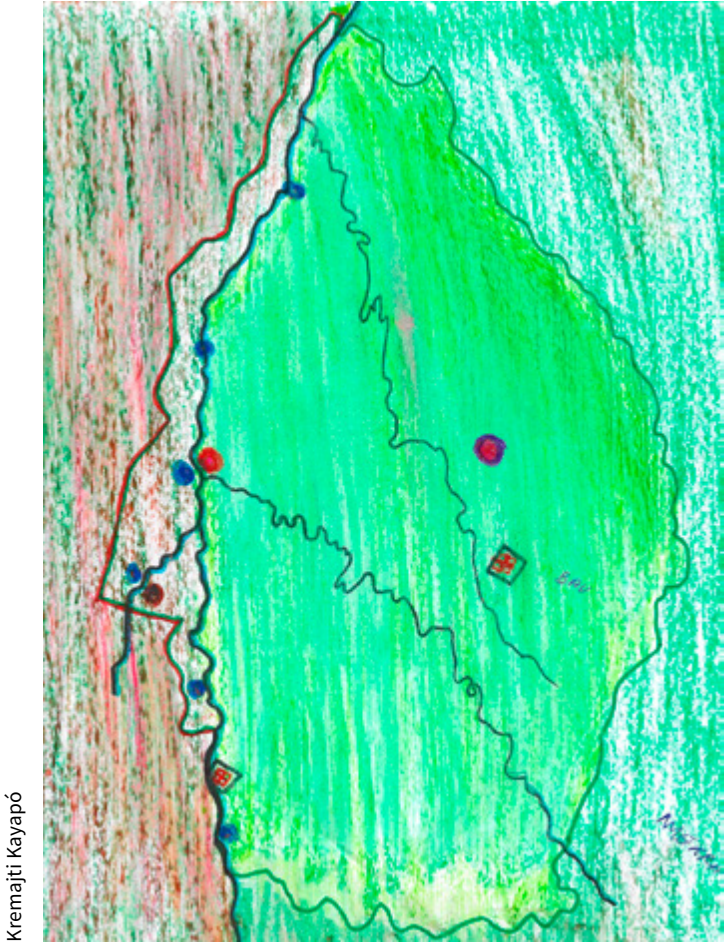
Ôkêt mẽ Beppydji mẽ Djwỳxêť mẽ Tedjôre Kayapó mẽ.

Amrêbê nê mẽ abatàj Terra Indigena Kayapó 'ă notỳj kam nê Mundico mẽ Pareby kôt pyka nokà yry otê ngô bê Ônhôngôkro kôt. Năm ari bôj, nhỹm păj Nhêpre ari te adjwỳdjwỳ kubê kôt pyka nokà yry otê kam akubyt adjwỳdjwỳ bôj nhỹm păj Pidjô'y pydjin ari păj ỳrỳ tễ. Nê pyka dji nê Pingrà mẽ Pàtykre ari kubê kôt adjwỳdjwỳ ỳrỳ tễ. Bytire kôt djwỳ nê Kaprănpoj mẽ Krwỳjkre ari kubê kôt Trairão kôt pyka yry owabi 1985 kam. Kôkrajmôrô kute amĩm pyka nokà yry nêjă. Mytyrwỳ bê *julho*, akati 27 kam. Tăm nêjă.

1. Mễ àpêj:

- a. Amrêbê nê mẽ ikukam mẽ abatàj Terra Indígena Kayapó 'ă anotỳj mỳj mẽ'ồ nê ari'ă notỳj?
.....
- b. Mỳj mẽ ồ nê ari kubê kôt pyka yry otê?
.....
.....
.....
- c. Mỳj amej kam mỳj mytyrwỳ kam nê mẽ amĩm pyka ta?
.....

TERRA INDÍGENA BAÚ



Kremajiti Kayapó

Nà, bà mẽ pyka mẽ ngô mẽ mẽbêngôkre mẽ. Pyka nhĩdji bê Kàjtxoũrũkware nê kubê kũm Baú anê. Nê kam pyka kre kam ngô nhĩdji bê Teware (Rio Baú) mẽ Kruwa yry Tobadjà (Rio Curuá). Tăm nêjă.

Be amrêbê nê mẽ ari pyka jakam ba tũm nê mẽ kam ari kubê mẽ abên pari oba. Be nhỹm bep ajbiri nê kubê mẽ kukrô, kam nê mẽ arỳm pyka'ă àkrê nê nêjê tep owabiri djwỳj bôm rěj oba. Mrykà jabeje djwỳj mẽ pĩ jabeje djwỳj mẽ kên jabeje djwỳj mẽ. Be mẽ ibêngôkre nê ba mẽ ajbiri kubê kute amĩm pyka rěj pumũ, kam arỳm kudjwa amĩm pyka nokà ta. Be pyka nokà yry kadjy nê mẽ ngàbê kute mari djà kam o abên ma. Nê kam kadjy pyka kam ari ỳrỳ ma.

Be nhỹm kam ỳrỳ tễ, pyka jakà yry kadjy nêjă. Be nhỹm kam arỳm, ba mẽ ajte pyka'ă abên kangôj omô kubê kute mẽ ijowa păj abeje. Be nhỹm kam mẽbêngôkre kuni abên owakprô, nhỹm mẽ abenă kubê 'ồ kute mẽbêngôkre nêjê kabên nê kute mẽ kôt o kangôj, nê kute mẽbêngôkre mã pyka nokà rěj, nhỹm mẽ kam umari mej nê ari ba kadjy.

Be nhỹm kam arỳm Funai mẽ apỹj kute amĩm krĩ nhĩpêj nẽ kam amĩm kum idji jarẽ kam nẽ Funai mẽbêngôkre mã posto de vigilância nhĩpêj. Be, nhỹm kam mẽ arỳm kam àpêj mỗ apỹj pyka djàri nẽ mẽ abatàj tũm mẽ abatàj ny mẽ 'ă abẽn nhĩkjê nẽ mỗ, apỹj kubẽ mẽbêngôkre nhỗ pyka kre kam krĩ kẽn o mỗ. Be jakam nẽ ba mẽ arỳm pyka jakà kute amĩm yry kam ba mẽ pyka'ă inotỳj nẽ 'ănodja.

1. Kre kam mỳjja nhĩdji janhỗ:

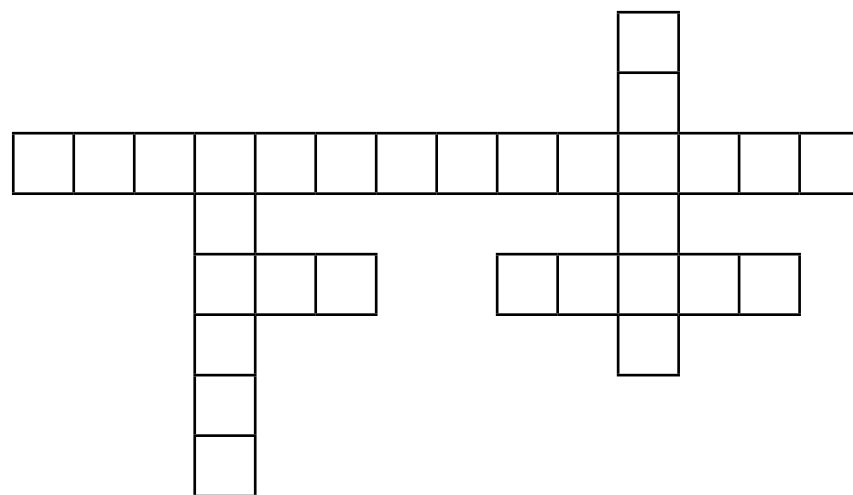
KÀJTXOÛRÛKWARE

TEWARE

TOBADJÀ

BAÚ

CURUÁ



2. Arẽn 'ă kukjan ipêj:

a. Mỳjja nẽ gumẽ ajbiri ba kukràdjà kute?

.....

.....

.....

b. Mẽbêngôkre nhỗ pyka kre kam kubẽ àpêj ba kute prĩnẽ bà mẽ ngô obikěj djãm mej?

.....

.....

.....

c. Mỳkam nẽ mẽbêngôkre kwỳ kũm kẽn jabeje djwỳj kĩj?

.....

.....

.....

d. Mẽ bibăj prãm jă, mỳj nẽ mẽ, mẽ bibăj prãm kêt mã nẽ?

.....

.....

e. Mỳj nẽ anhỗ pyka nhĩdji kute?

.....

f. Mỳj dja gumẽ amijon ba kam kubẽ nhỗ mỳjja janhy kêt?

.....

.....

3. Mýjja nhĩdji jabeje ně kũm akato:

NGÔJ

TEWARE

TEP OWABIRIDJWỲJ

PYKAJAKÀ

KUBĚ

KRĚRAJ

UMARIMEJ

KAMRĚJTỲJ

MỲJJA

NHĚTU

T	B	K	B	S	O	A	I	N	G	Ô	J	R	D	K	W	O
K	O	T	E	W	A	E	N	F	Y	Z	A	S	W	R	J	I
T	E	P	O	W	A	B	I	R	I	D	J	W	Ỳ	J	O	P
G	J	K	P	Y	K	A	J	A	K	A	K	A	W	E	T	I
K	W	T	Ĭ	R	W	S	L	M	N	W	Y	J	K	U	B	Ě
O	K	R	Ĭ	R	A	J	O	R	U	M	K	J	S	À	L	U
K	U	L	O	K	D	R	Ỳ	Ỳ	G	S	X	X	S	M	B	Ů
K	W	B	U	Y	Ŏ	R	Ă	À	À	J	Ŏ	E	P	T	W	
M	B	K	Đ	P	K	Ě	Ĭ	J	N	R	P	U	Ỳ	W	I	G
R	K	A	M	R	Ă	J	T	Ỳ	J	O	Ĭ	J	W	A	X	M
K	J	H	W	K	J	R	E	Ỳ	Ŏ	K	K	Ů	H	X	T	E
T	K	B	K	T	G	N	Ă	R	W	U	H	Y	W	O	W	B
T	K	H	I	A	X	W	E	R	T	N	M	K	J	H	D	F
Z	T	O	J	N	H	Ĭ	T	U	X	N	H	D	E	A	Y	R

Ngrejkuêti Metuktire



2. PYKA NOKÀ 'Ă NOTÿJ



Kôkôkroriti Metyktire

Terra Indígena Kapôt Jarina Pyka nokà 'ă notÿj kadjy 'ă ujarēj nēja

Piydjwa Mětyktire

Pyka nokà 'ă notÿj kadjy dja ba mẽ apÿj ngô pamàt pyka kre kurũm apôj 'ă inotÿj nẽ, obikěj kêt màtkà, kà kôt ije omũj kadjy kam nẽ mẽ àpêj djà amĩ nhĩpêj, pyka'ă notÿj kadjy, Nhỹm mẽ kam àpêj nẽ kute pyka nokà pumũj nẽ 'ano am kadjy. Nhỹm kũm kẽn karÿrÿ jabeje djwÿj mẽ, pĩkêj djwÿj mẽ, tep owabiri djwÿj mẽ àrà kêt kadjy. Mẽ ije amĩm pyka'ă pi 'òk nhĩpêj nẽ ije kam 'ă inhõ ikukràdjà 'ă ujarēj mari kadjy, krĩ tũm nhĩdji, ngô nhĩdji kuni mari tÿj nhỹm biknoro kêt kadjy.

Mẽ ikabẽn kôt ije pyka'ă idjujarēj nhỹm amrẽ mẽ mõrõ jã kadjy noro mã. Mẽ ibêngôkre ije amĩm pyka 'ă inotÿj rã 'ă 'ă idjàpnhĩnhĩ rã 'ă 'ă idjàpkàrà rã 'ă. Amrêbê nẽ mẽ ikukamãre badjà tũm kam mẽ imõrõ jã obikěj kêt kadjy, nhỹm mẽ iny kadjy kam mÿjja rã 'ă kadjy bà arek am nhỹm tep, mry, pidjÿ, mÿjja kuni rã 'ă kadjy, mẽ ikam ingrãny kajmãtã arek noro kadjy.

Ngôraj bê Bytire nokà 'ă mẽ imõrõ kadjy mẽ ikukamãre kam mẽ ikukràdjà ja gêdja apêj kêt kumrēj. Kam nẽ Bytire kam mẽ 'õ mẽ ijõ ije pyka kre jamã kubẽ 'o jadjàrà kadjy mari kêt. Kam nẽ pyka omej kam kubẽ:

- Mẽ umari mejdjà nẽ kam àptàrà kadjy;
- Mẽ àkôrô mej djà kadjy;
- Mẽ'õ nêkrêj kadjy;
- Mẽ kam inhõ mry rã'ă kadjy;
- Mẽ kam inhõ pidjô rã'ă kadjy;

Kam nẽ pyka kubẽ mẽ umari mejdjà nẽ kubẽ mẽ tindjà.

1. Gêdja ga jã pumun kam ipêj:



a. Mỳj gêdja mẽ pyka nokà 'ãnotỳj ja ot nẽ?

.....

.....

b. Mỳj mẽ dja mẽ pyka nokà djiri kam 'ãnotỳj?

.....

.....

c. Mỳj nẽ mẽ pyka nokà kôt apêj kute ?

.....

.....

d. Mỳj gêdja mẽ ba nhõ pyka nokà mã àrà kêt?

.....

.....

e. Pyka'ã pi'òk nhĩpêj, nhỹm kam mỳj nẽ ?

.....

.....





Terra Indígena Mëkrägnotire

Mëkrägnotire pyka'ã notỳj

Tàkàktum Mëkrägnotire

Pyka bê Mëkrägnotire 'ã notỳj kadjy nẽ amrẽbê Funai kôt pi'òk kaprĩ wangĩja, nhỹm mẽ o pyka nokà pumũj o ba. Amrẽbê Funai tỳjtxiri nẽ mẽ mẽbêngôkre kadjy mẽmã mỳjja jamỳ nhỹm mẽ mẽ òrỳ o ba: kàj mẽ, katòk y, mẽ, kàdjwa mẽ o mỳjja kukràdjà jã kuni kadjy mẽbêngôkre mã opãj nhỹm mẽ pyka nokà kôt ba. Kôt ba, apỳj ngòj no'òk ku'ê òrỳ ban bôj nẽ prĩne omun akěj nẽ. Djãm mẽ 'ã o anhỹrỹ o ba, nhỹm bep jakam nẽ arỳm Funai rerekre, rerek kam nẽ arỳm apỳj mẽbêngôkre ta amĩm àpêj djà nhĩpêj kubê Instituto Raoni, Instituto Kabu nẽ Associação Floresta Protegida. Be nhỹm kam jã kôt mẽ arỳm pãj kubẽ kadjy pi'òk kaprĩrẽ nhỹm wagĩja nhỹm mẽ ajte o pyka nokà pumũj o ba.

Akati 'ò kam nẽ kubẽkàjaka nire bê Barbara, mẽbêngôkre nhõ pyka pumũn kam kũm mẽ kôt kangôj prãm. Nhỹm mẽ kute amĩm pyka 'ã notỳj rã 'ã kadjy umari djà ma. Umari djà mari nhĩjukri arỳm kadjy apỳj mẽbêngôkre kute amĩm àpêj djà nhĩpêj mã kabẽn kute kũm pyka 'ã notỳj kadjy pi'òk kaprĩ

rěj kadjy mẽmã arẽ kubẽ nhĩdji bê Paulo mẽ Barbara mẽ'ã abẽn nhĩkjê.

Be, kadjy ari kute pi'òk kaprĩ rěj ja o nhỹm mẽ kadjy arỳm Base nhĩpêj Proteção amĩ nhĩpêj nẽ. Apỳj pyka nokà kam Base de Proteção amĩ nhĩpêj nẽ nhỹm mẽbêngôkre ta kam ku'ê nhỹm mẽ mẽmã o pãj, mẽmã opãj, nhỹm tep owabiri djwỳj, kẽn karỳrỳ jabeje djwỳj, pĩ owapôj djwỳj mẽbêngôkre nhõ pyka mã àrà kêt kadjy.

Jã o nẽ mẽ ajte amĩm pyka nokà 'ã notỳj nẽ omu. Nhỹm arek bà kukrit, nhỹm ngò mej , pĩ arek am, nhỹm mẽbêngôkre ta kute kam tep owàbiri, mry bĩn nhỹm mẽ kra kute mẽmã krẽn kadjy, nhỹm ngò mej nhỹm mẽ kute kam tep owyàbiri kadjy. Be jã kadjy nẽ mẽbêngôkre amĩm pyka 'ã notỳj nẽ.



Bepnhi Měkrāgnotire

1. Kam anhô:

a. Mỳj nẽ Funai mẽ pyka'ă notỳj kôt ba kadjy mẽmă amỳ?

.....

.....

.....

b. Mỳj nẽ mẽ Funai rerek kam nẽ?

.....

.....

.....

c. Mỳj nẽ Měbêngôkre djàpêj djà nhĩdji kute? Arẽ.

.....

.....

d. Mỳj nẽ jakam pyka ă notỳj kute?

.....

.....

.....

e. Mỳj nẽ kuběkàjaka nire mẽ kubě my ari kute pyka 'ă notỳj kadjy pi'ôk kaprĩ okrĩ idji kute? 'Ă ajarẽ.

.....

f. Mỳj mẽ nẽ mẽ mẽbêngôkre nhõ pyka mã ngjêj kêt kadjy aminhĩpêj nẽ? 'Ă ajarẽ.

.....

.....



Terra Indígena Kayapó

Pyka 'ã notỳj

Nà mẽ ibêngôkre nẽ ba mẽ te pyka 'ã inotỳj, nhỹm kubẽarỳm pyka kwỳ mã wagĩja kam mỳjja kupêj o ba, ba kam mẽ ibêngôkre kwỳ imã kubẽ djàrà kĩj kêt nẽ arỳm pyka 'ã inotỳj nẽ. Nhỹm kubẽ ỏ pyka bà mã wadjà ba mẽ arỳm bõm kumẽ. Mỳkam ? Biri mẽ inhõ pyka bà mej kadjy kam dja gumẽ màtkà kôt pyka nokà pumũ, kamrajtỳj kôt pyka nokà pumũ, kàkrãjagot kôt ngô pumũ kam kubẽ jabeje nẽ ba te kôt pyka nokà kôt tẽ omũj otẽ, nẽ GPS byn otẽ kôt baje pyka nokà pumũj kadjy, dja kubẽ tu pyka krã 'ãton nẽ kaban amũ kamẽj jabeje kadjy dja GPS otẽ.

Arỳm *tecnologia internet* djwỳ amĩrĩt dja gumẽ ba bêngôkre *internet acessar, pesquisa* arỳm pyka nokà pumũ. Dja gumẽ 'ã amĩm pyka 'ã ba notỳj o anẽ.

1. Mẽ àpêj:

a. Amrêbê nẽ mẽ ikukam, mẽ abatàj Terra Indígena Kayapó 'ã notỳj.

.....
.....

b. Mỳj mẽỏ nẽ ari'ã notỳj?

.....
.....

c. Mỳj mẽỏ nẽ kubẽ kôt pyka 'ỳrỳ o tẽn arỳm krãbê o kapa o tẽ ?

.....
.....

Tabata mẽ Beptukêt Mětyktire





Tradição e Futuro na Amazônia

Patrocínio



Realização



Parceria

